

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 109.106.2026
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова
доктору географічних наук, професору,
завідувачу кафедри економічної та
соціальної географії і туризму
Сичу Віталію Андрійовичу

ВІДГУК

офіційного опонента, докторки географічних наук, професорки, завідувачки
кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина
Немця Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Сегіди Катерини Юріївни

на дисертаційну роботу **Пархоменка Олександра Григоровича**
«СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗАХВОРЮВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
106 «Географія» з галузі знань 10 – Природничі науки

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій. Тема дисертаційного дослідження О. В. Пархоменка, присвячена суспільно-географічному аналізу захворюваності населення України, є актуальною та своєчасною як у теоретичному, так і в прикладному аспектах. У сучасних умовах поглиблення демографічних, соціально-економічних, екологічних та медико-організаційних викликів особливої ваги набуває вивчення просторових закономірностей формування захворюваності населення як одного з ключових індикаторів суспільного благополуччя, якості життя та ефективності функціонування системи охорони здоров'я. Важливим є й те, що дисертант розглядає захворюваність населення через призму територіальної організації суспільства, що дозволяє виявити регіональні відмінності медико-географічної ситуації, здійснити типізацію та районування території України, а також обґрунтувати напрями оптимізації просторової організації системи охорони здоров'я. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку суспільної та медичної географії, орієнтованим на комплексне вивчення просторових аспектів суспільного здоров'я.

Дисертаційне дослідження має безпосередній зв'язок із науковими програмами та напрямами досліджень Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри економічної та соціальної географії і туризму в межах теми «Особливості формування регіональних рекреаційних комплексів в Українському Причорномор'ї» (№ 316, державний реєстраційний номер НДР 0121U113483). За своїм змістом дисертація відповідає сучасним напрямкам суспільно-географічних досліджень, пов'язаних із вивченням територіальної організації населення, соціальної сфери, регіонального розвитку та просторових аспектів суспільного здоров'я. Таким чином, обрана тема дисертації є актуальною, науково та практично значущою, відповідає сучасним потребам розвитку суспільно-географічної науки й органічно інтегрована в систему наукових досліджень, що виконуються у провідних закладах вищої освіти України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації О. Г. Пархоменка, є належним чином обґрунтованими, достовірними та логічно впливають із результатів проведеного дослідження. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується чітким визначенням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження, їхньою взаємною узгодженістю та підпорядкованістю розв'язанню важливого наукового завдання – виявленню закономірностей територіальної диференціації захворюваності населення України, здійсненню типізації та районування території держави за особливостями медико-географічної ситуації та обґрунтуванню напрямів її оптимізації. Достовірність результатів підтверджується використанням значного масиву статистичних, картографічних і наукових джерел, комплексним застосуванням загальнонаукових та спеціальних суспільно-географічних методів дослідження, а також самостійним виконанням автором усіх основних етапів наукової роботи – від збору й опрацювання інформації до проведення аналітичних розрахунків, типізації та районування території України. Позитивної оцінки заслуговує логічна структура дисертації, яка забезпечує послідовний перехід від теоретико-методологічних засад дослідження до аналізу чинників формування захворюваності, виявлення просторових закономірностей її поширення та розроблення практичних рекомендацій. Отже, сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, науково обґрунтованими та мають належний рівень достовірності, що свідчить про високий рівень виконаного дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна дисертаційного дослідження О. Г. Пархоменка полягає у вирішенні актуального наукового завдання, пов'язаного з поглибленням теоретико-методологічних і методичних засад суспільно-географічного дослідження захворюваності населення України та виявленням закономірностей її територіальної диференціації. У роботі вперше обґрунтовано захворюваність населення України як складне соціально-територіальне явище та важливий індикатор територіальної організації суспільства, що формується під впливом комплексу демографічних, соціально-економічних, еколого-територіальних та інституційних чинників; розроблено авторський алгоритм суспільно-географічного дослідження захворюваності населення України, який поєднує теоретико-методологічні засади, інформаційно-аналітичні процедури, просторовий аналіз та узагальнення результатів у єдину логічно впорядковану систему; запропоновано методику інтегрального суспільно-географічного районування захворюваності населення України на основі коефіцієнта територіального відхилення та здійснено інтегральне районування території держави, що дозволило виявити регіональні диспропорції медико-географічної ситуації, здійснити типізацію територій та сформулювати науково обґрунтовані підходи до їх просторової диференціації. У процесі дослідження удосконалено методичні підходи до суспільно-географічного аналізу захворюваності населення шляхом комплексного поєднання статистичних, медико-географічних, типологічних, картографічних та інтегрально-оцінних методів, а також підходи до оцінювання територіальних відмінностей захворюваності на основі багатофакторного аналізу чинників формування медико-географічної ситуації. У дисертаційній роботі набули подальшого розвитку теоретичні положення суспільної та медичної географії щодо дослідження захворюваності населення як складової соціально-територіальної системи; наукові підходи до виявлення закономірностей територіальної диференціації захворюваності населення України; а також

прикладні засади використання результатів суспільно-географічного аналізу для обґрунтування напрямів оптимізації медико-географічної ситуації та вдосконалення регіональної політики у сфері громадського здоров'я. Отже, можна зробити висновок, що винесені на захист наукові положення мають належний рівень теоретичної та прикладної новизни, становлять особистий внесок здобувача у розвиток суспільно-географічних і медико-географічних досліджень та є важливими для подальшого розвитку теорії і практики просторового аналізу суспільного здоров'я.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам. Дисертаційна робота О. Г. Пархоменка за структурою, змістом, обсягом та оформленням відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 «Географія». Робота характеризується логічною побудовою, послідовністю викладу матеріалу та належним рівнем наукової аргументації. Структура дисертації є цілісною та підпорядкована реалізації поставленої мети й завдань дослідження. Матеріал викладено у науковому стилі з дотриманням вимог академічної доброчесності. Основні положення, висновки та результати дослідження сформульовані чітко, послідовно й достатньо аргументовано. Текст дисертації відзначається належним рівнем наукової культури, містить необхідні пояснення щодо застосованих методичних підходів та отриманих результатів, а також супроводжується значною кількістю таблиць, рисунків і картографічних матеріалів, що сприяють кращому сприйняттю та інтерпретації результатів дослідження. Позитивної оцінки заслуговує належний рівень опрацювання наукових джерел та коректність використання результатів попередніх досліджень. Використані у роботі наукові положення, ідеї та фактичні матеріали інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями, що свідчить про дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому відображено особистий внесок автора у розв'язання поставленого наукового завдання. Сформульовані в роботі теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації є результатом власних наукових пошуків здобувача та відповідають меті й завданням дослідження. Таким чином, стиль викладання дисертації, рівень її наукового опрацювання, структура та оформлення повною мірою відповідають встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. Дисертаційне дослідження О. Г. Пархоменка має вагоме значення для розвитку суспільної географії, медичної географії та досліджень у сфері громадського здоров'я. Наукова цінність роботи полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад суспільно-географічного вивчення захворюваності населення, розширенні наукових уявлень про закономірності її територіальної диференціації та вдосконаленні методичного інструментарію просторового аналізу медико-географічних процесів. Важливе наукове значення мають розроблені автором алгоритм суспільно-географічного дослідження захворюваності населення, методика інтегрального районування та результати типізації регіонів України за особливостями медико-географічної ситуації. Запропоновані підходи можуть бути використані у подальших суспільно-

географічних, медико-географічних, демографічних і регіональних дослідженнях, спрямованих на вивчення територіальної організації суспільного здоров'я. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів органами державної влади, місцевого самоврядування, установами охорони здоров'я та профільними аналітичними центрами під час розроблення заходів щодо зниження регіональних диспропорцій у сфері здоров'я населення, удосконалення територіальної організації системи охорони здоров'я та формування регіональної політики громадського здоров'я. Особливу цінність становлять результати інтегрального районування території України, які дозволяють виявляти проблемні регіони та визначати пріоритетні напрями профілактичних і управлінських заходів. Матеріали дисертації можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти при викладанні дисциплін суспільно-географічного, медико-географічного, демографічного та регіоналістичного спрямування, а також при підготовці навчально-методичних матеріалів і виконанні подальших наукових досліджень. Таким чином, результати дисертаційного дослідження мають важливе теоретичне та практичне значення, характеризуються перспективністю використання у науковій, освітній та управлінській діяльності, а також сприяють розвитку сучасних суспільно-географічних досліджень у сфері суспільного здоров'я.

Аналіз змісту дисертації. Структура дисертації О. Г. Пархоменка є логічною, внутрішньо узгодженою та повною мірою відповідає поставленій меті й завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Логіка побудови дисертації відображає послідовний перехід від теоретико-методологічного осмислення захворюваності населення як суспільно-географічного феномену до аналізу чинників її формування, дослідження просторових особливостей поширення та розроблення практичних підходів до оптимізації медико-географічної ситуації в Україні.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження захворюваності населення України» автором розкрито теоретичні основи дослідження, обґрунтовано місце захворюваності населення в системі суспільно-географічних досліджень, проаналізовано методологічні підходи та чинники формування територіальної диференціації захворюваності населення. Окрему увагу приділено узагальненню вітчизняного та зарубіжного досвіду дослідження захворюваності населення, а також розробленню авторського алгоритму суспільно-географічного дослідження, який став методичною основою всієї роботи.

У другому розділі «Просторові особливості захворюваності населення України» досліджено передумови формування захворюваності населення. Автор послідовно аналізує демографічні та соціально-економічні чинники, еколого-територіальні умови, а також особливості просторової організації системи охорони здоров'я та доступності медичних послуг. Така структура розділу дозволяє комплексно охарактеризувати сукупність факторів, які визначають сучасну медико-географічну ситуацію та впливають на територіальні відмінності захворюваності населення України.

Найбільший науковий інтерес становить третій розділ «Просторовий аналіз захворюваності населення України та напрями її оптимізації», у якому безпосередньо реалізовано авторський дослідницький задум. У розділі здійснено аналіз загальної медико-географічної ситуації захворюваності населення України, розроблено методологічні та методичні засади нозологічного медико-географічного районування, проведено дослідження просторових особливостей окремих груп захворювань, зокрема серцево-судинних, онкологічних, інфекційних захворювань, туберкульозу, ВІЛ/СНІДу, психічних і поведінкових розладів. На основі отриманих результатів автор здійснює типізацію територій та обґрунтовує напрями оптимізації медико-географічної ситуації в Україні.

Загальні висновки до дисертації логічно узагальнюють результати проведеного дослідження та повною мірою відповідають поставленим меті й завданням. Список використаних джерел є достатньо повним, репрезентативним та налічує 183 найменування, що свідчить про ґрунтовне опрацювання автором вітчизняних і зарубіжних наукових праць з проблематики дослідження. Додатки містять інформаційні, статистичні, аналітичні та ілюстративні матеріали, які суттєво доповнюють основний зміст роботи та підтверджують достовірність отриманих результатів. Дисертація містить 47 таблиць, 59 рисунків (зокрема картосхеми, графіки, діаграми та інші аналітичні матеріали), що забезпечує належну візуалізацію результатів дослідження та сприяє їх кращому сприйняттю.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження опубліковані у 9 наукових працях, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях України та 4 публікації у матеріалах всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій. Опубліковані праці здобувача відображають усі основні положення дисертації, які винесено на захист. Опубліковані результати повною мірою відображають зміст дисертаційної роботи та підтверджують апробацію її основних наукових положень. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та результати досліджень, які належать здобувачеві особисто. Кількість, зміст та рівень апробації наукових результатів відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та вимогам Міністерства освіти і науки України, що надає здобувачеві право на публічний захист дисертації. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій на основі суспільно-географічного підходу розроблено теоретико-методологічні та методичні засади дослідження захворюваності населення України, обґрунтовано авторський алгоритм її суспільно-географічного аналізу, виявлено закономірності територіальної диференціації захворюваності населення, здійснено типізацію та інтегральне районування території України за особливостями медико-географічної ситуації, а також обґрунтовано напрями її оптимізації в контексті розвитку системи громадського здоров'я та вдосконалення територіальної організації охорони здоров'я.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції. Відзначаючи високий науковий рівень дисертаційного дослідження, обґрунтовані результати та практичні рекомендації, слід звернути увагу на окремі дискусійні положення, що містяться в роботі:

1. Потребують уточнення формулювання об'єктно-предметної області дослідження. Зокрема зазначено, що «об'єкт дослідження – захворюваність населення України як складова територіальної організації суспільства», «предмет дослідження – суспільно-географічні закономірності формування, територіальної диференціації та просторової організації захворюваності населення України» (с.21), а у положеннях наукової новизни зазначено, що «захворюваність населення України як складне соціально-територіальне явище та важливий індикатор територіальної організації суспільства» (с. 23) та «захворюваність населення як показник територіальної нерівності розвитку та якості життя населення» (с. 24). У висновках зазначено, що «захворюваність обґрунтовано як соціально-територіальне явище, що формується в системі територіальної організації суспільства й виступає важливим індикатором територіальної нерівності розвитку та якості життя населення» (с. 268). Виникає питання чи може захворюваність бути складовою територіальної організації суспільства? Чи виступає її індикатором та/або показником територіальної нерівності розвитку та якості життя населення? Так само теза про просторову організацію захворюваності потребує додаткових пояснень.
2. У роботі акцентується, що «дослідження спирається на поєднання системного й територіального підходів» (с. 21, с. 24, с. 45, с. 53, с. 72, с. 269), які окремо винесені на рис. 1.3 (с. 46). Також зазначається, що «у межах суспільно-географічного підходу захворюваність населення постає як комплексний об'єкт аналізу,...» (с. 34-35), «методологічна специфіка суспільно-географічного аналізу захворюваності полягає у поєднанні просторового, регіонального та системного підходів,...» (с. 41), «.. методологічно доцільно виходити з поєднання системного, територіального та типологічного підходів» (с. 258), а у підрозділі 1.2 також розкриваються «методологічні підходи: медико-географічний, демографічний, соціально-економічний, поселенський (урбанізаційний), інституційний» на рис. 1.3. (с. 46). Потребує додаткового пояснення авторське розуміння та розмежування наведених підходів.
3. Автором представлено Темпи зміни чисельності населення (в цілому, міського та сільського окремо) в розрізі регіонів України за період 1991-2022 рр. (рис. 2.2. 2.3., 2.4, с.88-89), виникає питання наскільки доцільним є включення України в цілому на рівня з регіонами до кластеризації. Також автором застосовано кластерний аналіз для встановлення регіональних відмінностей у середній заробітній платі (рис. 2.6., с.104) та середньому розмірі пенсій (рис. 2.7., с.108) в розрізі регіонів України. Постає питання чому саме кластерний аналіз було обрано, а не, приміром, ранжирування за наведеними показниками?

4. Автором досліджено просторову організацію системи охорони здоров'я та доступність медичних послуг (с. 134-154), визначені зміни ключових показників за період 2000-2024 рр., зокрема чисельність лікарів та медичного персоналу, кількість ліжок у лікарнях тощо. На нашу думку, показовим також було б зробити розрахунки у відповідності до чисельності населення регіонів, щоб оцінити рівень забезпеченості.
5. У дисертації детально проаналізовано територіальні особливості захворюваності населення України та чинники її формування. Водночас більшої уваги заслуговувало б дослідження впливу сучасних воєнних викликів на медико-географічну ситуацію в регіонах України. Наслідки повномасштабної війни суттєво трансформують демографічні процеси, доступність медичних послуг та структуру захворюваності населення, що могло б стати окремим перспективним напрямом подальших досліджень.
6. Запропонована автором методика інтегрального районування є науково обґрунтованою та дозволяє здійснювати комплексну оцінку медико-географічної ситуації. Разом з тим дискусійним залишається питання щодо можливості включення до інтегральної моделі додаткових показників, пов'язаних із якістю життя населення, доступністю спеціалізованої медичної допомоги та сучасними індикаторами громадського здоров'я, що могло б ще більше посилити прикладний потенціал запропонованого підходу.
7. У роботі значну увагу приділено аналізу регіональних відмінностей захворюваності населення на рівні областей України. На нашу думку, перспективним напрямом подальших досліджень є поглиблення аналізу на внутрішньорегіональному рівні, зокрема в розрізі територіальних громад або окремих типів поселень, що дозволило б детальніше виявити локальні особливості медико-географічної ситуації та чинники її формування.
8. До технічних зауважень слід віднести наявність у тексті дисертації описок та граматичних помилок, стилістичних неточностей. У тексті дисертації зустрічаються окремі редакційні та технічні неточності, зокрема поодинокі орфографічні, пунктуаційні та стилістичні огріхи, а також випадки неуніфікованого оформлення окремих елементів тексту й бібліографічних описів. Наприклад, не всі рисунки та таблицю мають інформацію про джерело даних; також у змісті роботи міститься формулювання «Вітчизняний та зарубіжний і досвід суспільно-географічних досліджень захворюваності», що, очевидно, потребує редакційного уточнення; у списку публікацій зустрічаються різні варіанти оформлення ініціалів авторів, а також окремі технічні неточності у форматуванні тексту. Такі недоліки мають редакційний характер і не впливають на загальну наукову цінність дисертаційного дослідження.

Разом з тим, зазначені вище зауваження стосуються лише окремих положень дослідження, носять дискусійний, уточнюючий та рекомендаційний характер і не зменшують значення проведеного дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії. Дисертаційне дослідження Пархоменка Олександра Григоровича на тему «Суспільно-географічні аспекти дослідження захворюваності населення України» є самостійною, завершеною та актуальною науковою працею, в якій розв'язано важливе наукове завдання суспільної географії, що полягає у розробленні теоретико-методологічних засад і методичного інструментарію суспільно-географічного дослідження захворюваності населення України, виявленні закономірностей її територіальної диференціації, здійсненні типізації та інтегрального районування території держави за особливостями медико-географічної ситуації, а також обґрунтуванні напрямів її оптимізації.

Дисертаційна робота Пархоменка Олександра Григоровича відповідає спеціальності 106 Географія галузі знань 10 Природничі науки та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341, а також «Вимогам до оформлення дисертації», затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40, а її автор заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 Географія з галузі знань 10 Природничі науки.

Офіційний опонент:

докторка географічних наук, професорка,
завідувачка кафедри соціально-економічної географії і
регіонознавства імені Костянтина Немця
факультету геології, географії, рекреації і туризму
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Катерина СЕГІДА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

О. Грещенко